

УДК 330.332.5
JEL Classification E620

Лелюк Наталія

к.е.н., доцент кафедри фінансово-економічної безпеки обліку і аудиту
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова,
м. Харків, Україна
E-mail: vvlmaster@mail.ru

Чечетова Наталія

д.е.н., професор, завідувача відділом з питань бюджету, оподаткування та банківської діяльності
Головне науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, м. Київ, Україна
E-mail: chechetova@rada.gov.ua

**ПРІОРИТЕТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ
ДЕСТАБІЛІЗАЦІЙНОГО ВПЛИВУ**

Leliuk Nataliia

Cand. Sci. (Econ.), Associate Professor of the Department of Finance and Economic Security, Accounting and Auditing, O.M.Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, Ukraine
E-mail: vvlmaster@mail.ru

Chechetova Nataliia

Doctor of Science in Economics, Professor, Head of the Department of Budget, Taxation and Bank Activities
Central Scientific and Expert Board of the Verkhovna Rada of Ukraine Administration, Kyiv, Ukraine
E-mail: chechetova@rada.gov.ua

**PRIORITIES OF REGIONAL DEVELOPMENT SECURING UNDER THE
CONDITIONS OF DESTABILIZATION INFLUENCE**

Анотація

Актуальність. Негативний вплив дестабілізаційних факторів різко загострюють проблеми функціонування регіонів, пов'язані зі зміною соціально-економічної ситуації та суперечливості політичних процесів. Необхідно негайне проведення системних заходів з реформування місцевого самоврядування та децентралізації регіонального розвитку, що надасть можливість попередити ризики і розширити доступ регіонів України до інвестиційних ресурсів. Метою статті є наукове обґрунтування й визначення пріоритетних заходів забезпечення регіонального розвитку в умовах дестабілізаційного впливу.

Методи. У науковій статті застосовані логічні методи, і зокрема дедукції та індукції,

статистичні методи і прийоми порівняльного аналізу та побудови рядів динаміки, а також аналіз відносних показників

Результати. Охарактеризовано сучасний стан регіонального розвитку з огляду впливу дестабілізаційних факторів. Визначено першочергові напрями вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіонів, враховуючи їх пріоритетність для територіальних формувань.

Перспективи. Надано пропозиції щодо активізації регіонального розвитку на основі поліпшення інвестиційного клімату в умовах економічної рецесії.

Ключові слова: регіон, регіональний розвиток, дестабілізаційні фактори, економічна рецесія, світова геополітична нестабільність, валовий регіональний продукт, регіональна промислова політика, інвестиційні та фінансові ресурси, система інституційних заходів.

Abstract

Introduction, Purpose. The negative influence of destabilizing factors sharply complicates the problems of regions' functioning related to the change of social and economic situation and inconsistency of the political processes. The necessity of system measures realization for local government reformation is proved as well as regional development decentralization that will assist in risks preventing and extending the access of the regions of Ukraine to investment resources. The aim of the article is a scientific substantiation and determination of the priority measures for regional development securing under the conditions of destabilization influence.

Methods. Logical methods are used in the article, in particular, deduction and induction, statistical methods as well as the methods of comparison analysis and construction of dynamic rows and relative indexes analysis.

Results. The modern state of regional development is described considering the influence of destabilization factors. The primary directions of solving problems of social and economic development of regions considering their priority for territorial formations are defined.

Discussion. Suggestions related to regional development activization based on investment climate improvement under the conditions of economic recession are given.

Keywords: region, regional development, destabilization factors, economic recession, global geopolitical inconsistency, gross regional product, regional production policy, investment and financial resources, system of institutional measures.

Аннотация

Актуальность. Негативное влияние дестабилизационных факторов резко заостряют проблемы функционирования регионов, связанные с изменением социально-экономической ситуации и противоречивости политических процессов. Необходимо проведение системных мероприятий по реформированию местного самоуправления и децентрализации регионального развития, что даст возможность предупредить черточки и расширить доступ регионов Украины к инвестиционным ресурсам. Целью статьи является научное обоснование и определение приоритетных мероприятий обеспечения регионального развития в условиях дестабилизационного влияния.

Методы. В научной статье применены логические методы, и в частности дедукции и индукции, статистические методы и приемы сравнения и построения рядов динамики, а также анализ относительных показателей.

Результаты. Охарактеризовано современное состояние регионального развития с точки зрения влияния дестабилизационных факторов. Определены первоочередные направления решения проблем социально-экономического развития регионов, с учетом их приоритетности для территориальных формирований.

Перспективы. Предоставлены предложения относительно активизации регионального развития на основе улучшения инвестиционного климата в условиях экономической рецессии.

Ключевые слова: регион, региональное развитие, дестабилизационные факторы, экономическая рецессия, мировая геополитическая нестабильность, валовой региональный

продукт, региональная промышленная политика, инвестиционные и финансовые ресурсы, система институциональных мероприятий.

Актуальність. Під час прояву негативного впливу дестабілізаційних факторів: економічної рецесії, глибоких змін ринкових умов господарювання, світової геополітичної нестабільності різко загострюються проблеми функціонування регіонів, пов'язані зі зміною соціально-економічної ситуації та суперечливості політичних процесів. Слід також визнати, що на противагу посталим проблемам перед країною та її регіонами й досі не проведено системних належних заходів з реформування місцевого самоврядування та децентралізації регіонального розвитку, а заходи, що вживаються не дозволяють попередити можливі ризики і розширити доступ регіонів України до інвестиційних ресурсів. Такі наявні проблеми як збільшення інфляції, підвищення тарифів на послуги природних монополій, девальвація гривні до долару, несприятливий інвестиційний клімат, тривалий конфлікт на сході країни, відтік капіталу, зростання безробіття на фоні зменшення чисельності державних службовців, скорочення внутрішнього ринку робочої сили, міграція населення між регіонами, банківська криза, замороження інвестиційних проєктів, структурна розбалансованість промислового комплексу, ризик дефолту є тими дестабілізаційними факторами, що загрожують формуванню сталого пропорційного регіонального розвитку, створенню стійких міжрегіональних зв'язків та функціонуванню соціальної інфраструктури. Комплексне вирішення теперішніх проблем потребує зосередження, визначення першочергових пріоритетів у подальшому соціально-економічному розвитку, у тому числі на регіональному рівні, що підтверджує актуальність даного дослідження.

Невирішеним аспектом загальної проблеми залишається розробка заходів з подолання негативного впливу дестабілізаційних факторів, що перешкоджають розвитку окремих територій на сучасному етапі. Результатом прояву таких факторів є регіональні проблеми, що стосуються низької якості надання транспортних, медичних, комунальних та інших споживчих послуг, наявності тіньового та необлікованого сектора товарного ринку. В найбільш загрозливому становищі опинилися регіони з низьким експортним потенціалом, регіони з високою питомою вагою імпорту продовольства в структурі споживання, з відсталою інфраструктурою інноваційних виробництв та ті, що не створили засад економічної стабільності й уникнення загроз глобалізації, надмірної конкуренції та міжрегіональної інтеграції. Не розкритими залишаються ціла низка питань щодо вирішення проблем забезпечення необхідними інвестиційними та фінансовими ресурсами нагальних потреб регіонального розвитку, у тому числі пропорційного й оптимального перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет, ефективного використання коштів фонду регіонального розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні дослідження, присвячені регіональному розвитку, у тому числі в умовах прояву різнопланових кризових явищ були опубліковані у працях вітчизняних учених Б. Данилишина, З. Варналія, В. Геєця, Я. Жаліло, Ю. Гладко, Т. Качали, І. Новак, Л. Чернюк, М. Корецького та інших. Водночас, виникає потреба у поглибленні дослідження даної проблематики особливо за умов прояву негативних тенденцій впливу дестабілізаційних факторів. Актуальним залишається розробка та наповнення змістом дієвих механізмів забезпечення регіонального розвитку в сучасних

умовах.

Мета. Метою статті є наукове обґрунтування й визначення пріоритетних заходів забезпечення регіонального розвитку в умовах дестабілізаційного впливу.

Методи. У науковій статті застосовані логічні методи, і зокрема дедукції та індукції, статистичні методи і прийоми порівняльного аналізу, згрупувань, та побудови рядів динаміки, а також аналіз відносних показників.

Результати. Регіональна економічна система, знаходячись під впливом світових та внутрішньодержавних процесів не залишається осторонь накопичених та наявних проблем й загроз, що виникли в результаті різких політичних й соціально-економічних змін.

Насамперед, значну загрозу економічній безпеці й соціально-економічному розвитку регіонів України становить втрачений, застарілий та недостатньо інноваційний виробничий потенціал стратегічно важливих галузей економіки. Впливовим фактором формування подальших точок стабілізації та зростання регіонального розвитку є освоєння сучасних систем управління виробництвом та управління ефективністю бізнесу. Значна кількість підприємств, які формують регіональну економічну систему, не приділяли значної уваги чинникам нелінійності економічного розвитку, неадекватності показників ефективності бізнесу в різні часові періоди тоді, коли світова економічна практика пропонує достатній перелік систем управління розвитком (TQM, ERR, MRPI, CRM, ERA), який міг би стати основою для власної оригінальної розробки системи оцінки ефективності, враховуючи стратегії розвитку підприємств, регіонів з урахуванням галузевих та фазових особливостей національних інтересів. Тому, вважаємо, першочерговим у системному підході до вирішення зазначеної проблеми є розробка регіональної промислової політики, що відображає галузеві, ресурсні, кадрові, ментальні особливості регіонів в умовах економічної рецесії (рис. 1).

Прояв ефектів емерджентності, нелінійності, невизначеності реальної дійсності, організаційні й інституційні розриви в поєднанні з складною системою оцінки ризиків, що останнім часом показала низьку ефективність традиційних математичних прогнозних показників обумовлюють складність оцінки можливого розвитку на середньостроковий та довгостроковий період. Формальні методи не здатні враховувати усі особливості та всю складність сучасного соціально-економічного розвитку. У зв'язку з цим, виявлення не тільки чинних факторів та їх ранжування за силою впливу, але й створення наукових основ цілепокладання на основі бенчмаркінгу, маркетингу, моніторингу, контролінгу, корекції та реінжинірингу бізнес-процесів здатні забезпечити максимально достовірний сценарій регіонального розвитку.

У регіональній економіці відбулися глибокі зміни, пов'язані зі зміною суспільного виробництва і механізму функціонування регіонального ринку. Водночас, у структурі формування валового внутрішнього продукту регіони України забезпечують непропорційний внесок (рис. 2). Протягом останніх років традиційно такими регіонами були Дніпропетровська, Донецька, Харківська область та м. Київ. Падіння валового внутрішнього продукту України (ВВП) у 2014 р. в порівнянні з 2013 роком склало 6,8% (без обліку тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і Севастополя). Разом з тим ВВП в IV кварталі 2014 р. порівняно з попереднім кварталом впав на 14,8%.

Рис. 1. Система пріоритетів економічного розвитку регіонів в умовах дестабілізаційного впливу [запропоновано авторами]

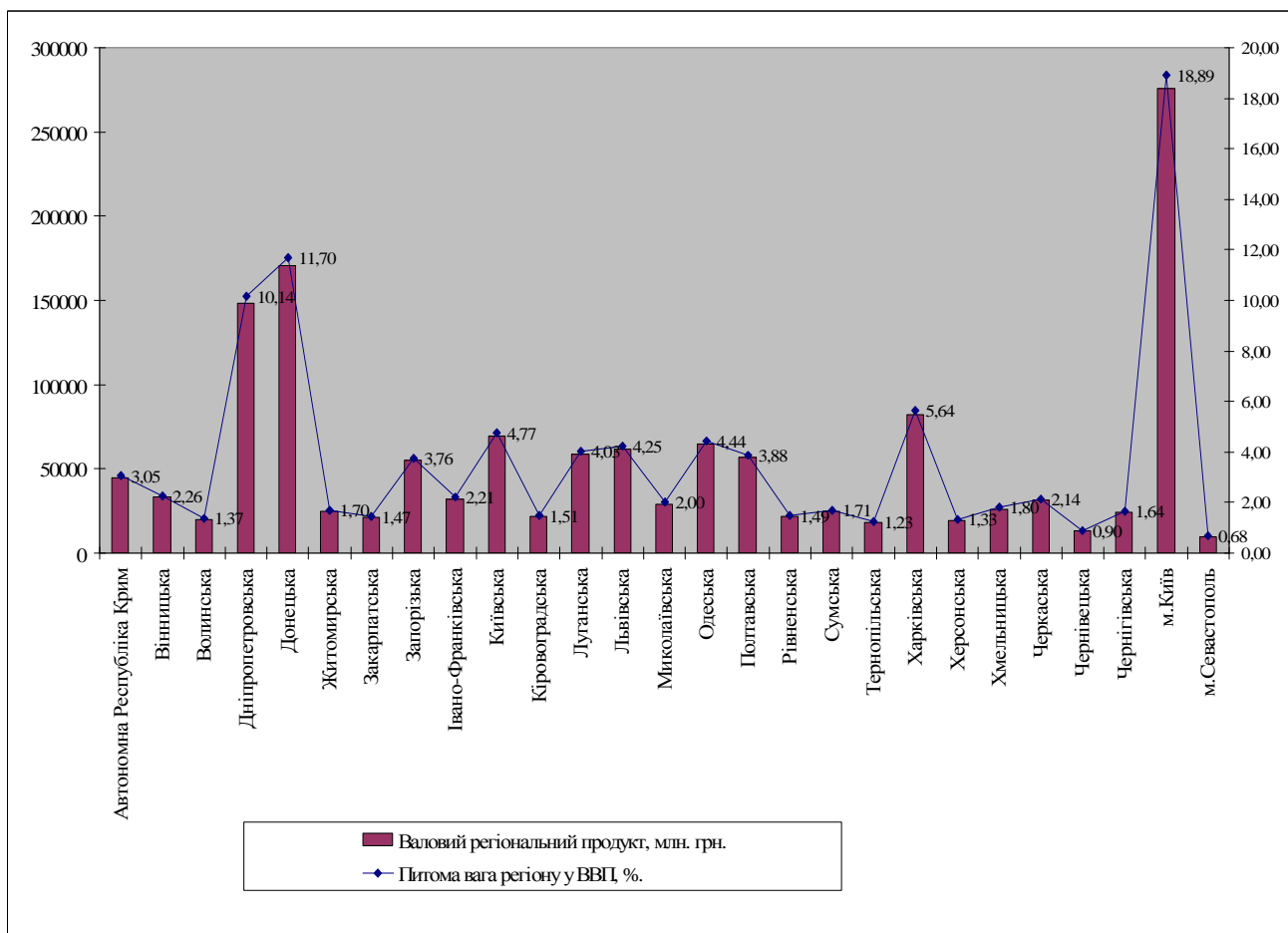

Рис. 2. Валовий регіональний продукт та питома вага регіону у ВВП України у середньому за 2011-2013 рр.

У той же час в грошовому вираженні ВВП України за минулий рік склав 1566728 млн. грн. Реальний валовий внутрішній продукт (ВВП) України в четвертому кварталі 2014 зменшився на 15,2% порівняно з цим же періодом 2013 року, тоді як у третьому кварталі падіння становило 5,1%, у другому - 4,6% , а в першому - 1,1%. Інфляція в Україні у 2014 році становила 24,9% [6].

Значні ризики спричиняють політична невизначеність і геополітична напруженість, відсутність структурних реформ, висока залежність від зовнішніх впливів, скорочення золотовалютних резервів і необхідність значної рекапіталізації банків [5].

Змінилася система фінансового забезпечення регіонів, структура валового регіонального продукту, у регіонах переважає приватна власність, що докорінно змінює систему взаємовідносин суб'єктів регіональної економіки. Відносна самостійність у прийнятті рішень на регіональному рівні значно підвищила роль адміністративних органів управління в ефективному використанні ресурсної бази регіону.

Проте недостатній розвиток раціональних міжбюджетних фінансових взаємовідносин держави і регіонів не сприяє становленню дієздатного регіону, оскільки не досягнута оптимальність фінансових відносин, коли кожен регіону має достатню ресурсну й податкову базу для виконання власних та делегованих державою повноважень. Адже кожен регіон прагне до того, щоб не було значущих зовнішніх і внутрішніх впливів на наявну в його розпорядженні ресурсну базу, а також систему сформованих інститутів в основних сферах перетину його економічних інтересів. До таких сфер належать:

- розвиток регіонального ринку товарів і послуг та міжрегіональних зв'язків;
- забезпечення ефективного функціонування регіонального ринку праці;
- проведення ефективної бюджетної політики в регіоні;
- розвиток виробничої та соціальної інфраструктури;
- використання природних ресурсів та природоохоронна діяльність;
- енергетичне забезпечення регіону;
- інформаційне забезпечення управлінської діяльності органів влади і суб'єктів господарювання, прозорість діяльності органів управління [4, с. 95]².

У сформованій ситуації проблема регіонального розвитку зводиться не стільки до термінологічного формування економічної й інституційної рівноваги, фінансової стабілізації та реструктуризації виробництва, скільки до компетентності і системності прийняття рішень на всіх рівнях державної та місцевої влади.

Саме тому в умовах економічної рецесії та інших кризових станів повинна бути пріоритетність у застосуванні різних економічних регуляторів, у тому числі на рівні державного фінансування певним підприємствам, сферам, галузям та регіонам задля подолання кризового стану й формування точок економічного зростання. При цьому в якості основних критеріїв виокремлення господарюючих суб'єктів як основного структурного елемента територіального розвитку можна запропонувати: значний мультиплікативний ефект для економіки регіону, виробництва (галузі); значна частка населення села, міста, регіону, що є працівниками підприємства; бюджетоутворюючий

² Каткова Марина Андреевна Экономическая безопасность региона как индикатор институционального равновесия // Власть. 2012. №2. – С. 93-96.

характер підприємства, наявність на його балансі важливих для села, міста, регіону об'єктів соціальної інфраструктури.

Якісні перетворення міжгалузевих пропорцій на основі зміни технологічних укладів як концептуальне положення нової парадигми проявляються в необхідності створення конкурентоспроможної продукції, яка відповідає новим технологіям п'ятого і шостого укладів. Особливістю такого переходу є не тільки зміна технологій, а й принципово новий підхід до розміщення нових виробництв - на основі створення мережових структур. Таке поєднання ставить перед регіональними органами управління нові завдання в галузі цілеспрямованого управління не тільки у створенні інноваційних виробництв, а, головним чином, у комплексному розвитку окремих кластерних структур, що відображають конкурентні переваги регіональної економіки.

Розуміння світових тенденцій в трансформаційних процесах дозволяє говорити про стратегії розвитку регіонів, які стосуються галузевої структури регіонального продукту в частині розширення сфери послуг, особливо виробничих, і структури галузей: необхідне підвищення ролі сільського господарства і переробних виробництв з одночасним підвищенням ефективності сільськогосподарського землеробства, розвитку транспорту з цілеспрямованим створенням логістичних систем, виділенням пріоритетних напрямів розвитку промисловості, використовуючи ресурсний потенціал території.

Особливого значення набуває сфера освітніх послуг як базова для розвитку людського потенціалу. Звідси і зростання ролі соціально - економічного розвитку регіонів як визначальної умови для ефективного функціонування регіональної економіки.

Також мотиваційний механізм як сполучна ланка між ресурсною базою і результативними показниками ефективного розвитку регіону має передбачати створення умов для реалізації наявного потенціалу розвитку, у тому числі за рахунок залучення капітальних та іноземних інвестицій в економіку регіону, а в мотиваційний механізм повинні входити регіональні інструменти, що сприяють як залученню інвестицій, так і створенню умов для їх ефективного функціонування в частині зниження податків, орендної плати, надання допомоги у створенні соціальної інфраструктури.

Економічний розвиток, у тому числі на регіональному рівні тісно пов'язаний з рівнем інвестицій, проте, відносний обсяг інвестицій у економіку України в 2–2,5 рази відстає від достатнього рівня (з урахуванням вимоги щодо обсягу щорічних інвестицій у розмірі 1/3 валового внутрішнього продукту). У регіональному розрізі капітальні інвестиції найбільш відтворені у м. Києві, Дніпропетровській, Донецькій, Київській, Львівській, Полтавській, Одеській областях в основному за рахунок власних коштів підприємств та організацій, кредитів банків та інших позик, коштів населення на будівництво житла (рис. 3, 4).

У кризовий період важливим є ефективне використання коштів фонду регіонального розвитку. У 2015 році кошти Державного фонду регіонального розвитку використовуватимуться за окремим порядком, де основними напрямками використання коштів будуть: впровадження проектів співробітництва територіальних громад; заходи з підтримки добровільно об'єднаних територіальних громад; добудова об'єктів незавершеного будівництва шляхом фінансування об'єктів з високим ступенем будівельної готовності, що будуть прийняті в експлуатацію у 2015 році; забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб та сімей військовослужбовців – учасників

антитерористичної операції.

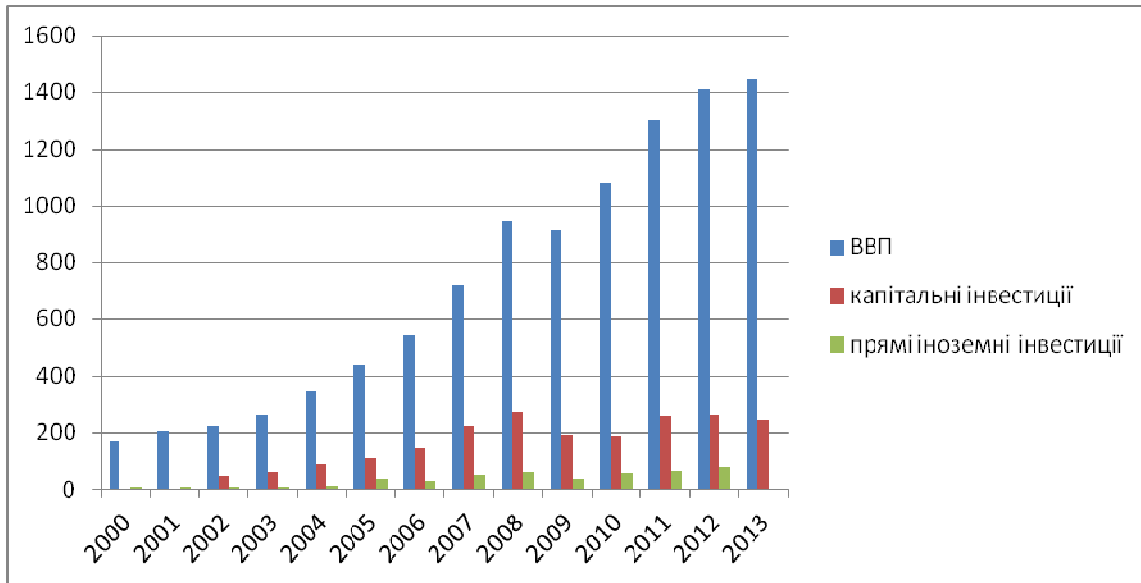

Рис. 3. Динаміка ВВП, капітальних та іноземних інвестицій в економіці України за 2000-2013 рр. [6]

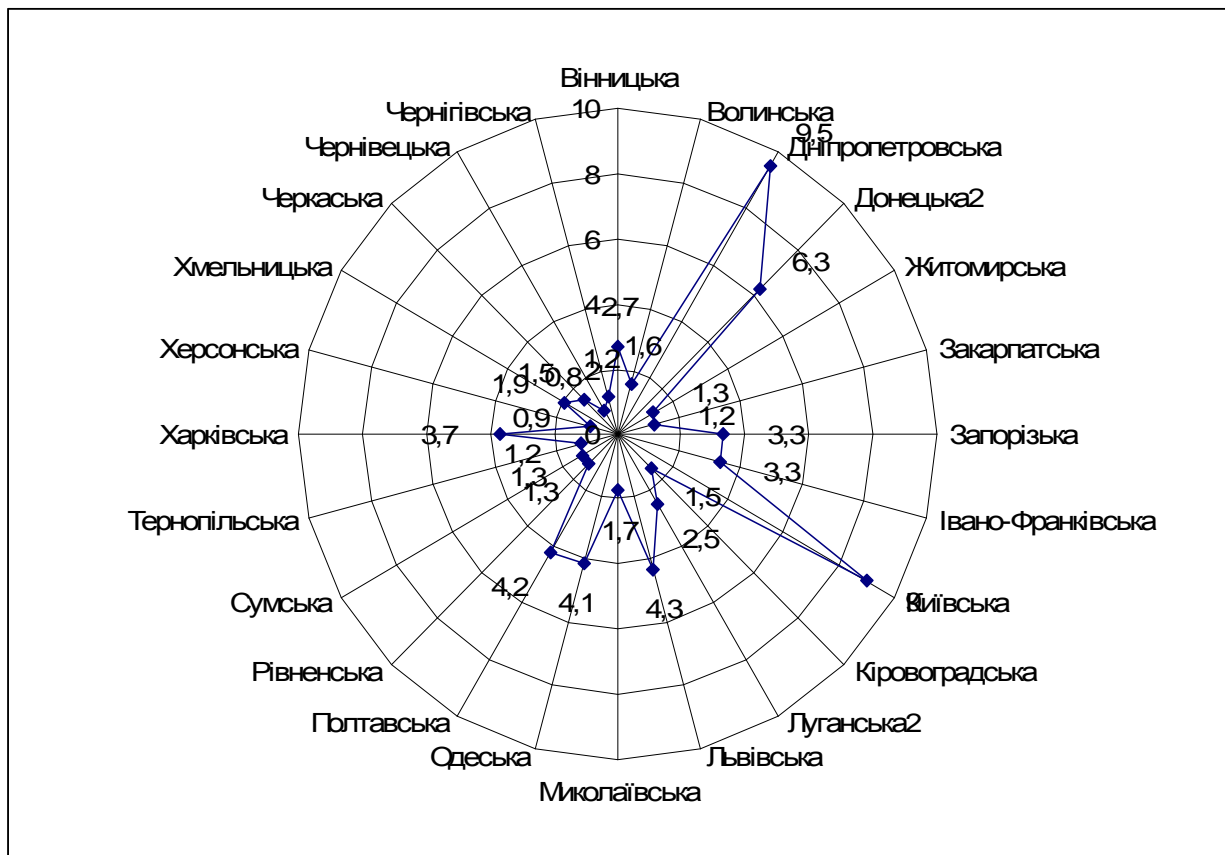

Рис. 4. Питома вага капітальних інвестицій за регіонами України в загальному обсязі капітальних інвестицій України у 2014 році, % [6]

(без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції та відображення даних по м. Києву – показник якого становить 29,7%).

Проекти та програми мають відповідати чітким критеріям. Це, перш за все, наявність затвердженої в установленому законодавством порядку проектної документації. Проекти також повинні мати календарний план реалізації від 1 до 3 років. Співфінансування проектів та програм з місцевих бюджетів та інших джерел фінансування має бути на рівні 10% від обсягу коштів Фонду. Крім того, суб'єкти, які залучають кошти Фонду, повинні мати спроможність самостійно забезпечувати подальше власне фінансування або утримання об'єктів за рахунок коштів місцевих бюджетів [1, 2].

Мотиваційний механізм також може включати різні напрями, що відображають пріоритетні стратегії розвитку: використання кадрового потенціалу, ресурсної бази, транспортної складової і т. п., Проте доцільно підходити до його формування з позицій системного підходу, що дозволяє забезпечити комплексний ефективний розвиток регіональної економіки.

Більшість заходів мають доповнювати один одного, особливо у сфері зниження тиску корупції, скасування ще існуючих не виправданих податкових пільг, посилення принципів обов'язкового дотримання положень контракту, підвищення корпоративної прозорості та прозорості при продажах державних активів, що посилює б приплив прямих іноземних інвестицій, підвищило б ефективність виробництва і сприяло б подальшому зростанню економіки й добробуту населення.

Висновки і перспективи. Основні тенденції сучасного регіонального розвитку формуються в українській економіці під впливом кумулятивного ефекту геополітичної та національної кризи. Дестабілізаційні фактори зовнішнього та внутрішнього характеру вкрай негативно позначилися на становищі реального сектору економіки, у тому числі на регіональному рівні. Спад темпів приросту капітальних та іноземних інвестицій в регіональний розвиток пояснюється впливом кризових явищ на рух капіталу, а також курсовою різницею, яка виникла у зв'язку із девальвацією офіційного курсу гривні до долара. За період прояву кризових явищ сучасної економіки відбувся стрімкий ріст споживчих цін порівняно з підвищенням номінальної зарплати, зменшення обсягів кредитування споживчих витрат, зростання заборгованості із виплати заробітної плати, що стало одним із чинників спаду попиту на товарному ринку. До пріоритетних напрямів забезпечення регіонального розвитку в умовах дестабілізаційного впливу віднесено, перш за все: формування регіональної промислової політики, що відображає галузеві, ресурсні, кадрові, ментальні особливості регіонів в умовах економічної рецесії, заходи підтримки сприятливого інвестиційного клімату, створення засад компетентності і системності прийняття рішень на всіх рівнях державної та місцевої влади; ефективне використання коштів регіонального розвитку

У подальшому доцільно досліджувати питання, що спрямовані на вдосконалення системи інституційних заходів з метою забезпечення мотиваційного механізму регіонального розвитку.

Список використаних джерел

1. Аналітичні матеріали Міністерства фінансів України // www.minfin.gov.ua.
2. Аналітичні матеріали міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства // <http://minregion.gov.ua/>
3. Данилишин Б. Світова фінансова криза — тест для України // Дзеркало тижня. - № 38 (717) 11

— 17 жовтня 2008 р.

4. Каткова М.А. Экономическая безопасность региона как индикатор институционального равновесия // Власть. 2012. №2. – С. 93-96.

5. Концепція державної регіональної політики: Указ Президента України від 25.05.2001 №341/2001 — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/341/2001>

6. Moody's прогнозує падіння ВВП України на 8% // <http://www.epravda.com.ua/news/2014/12/11/512258/>

7. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.

8. Статистичні матеріали Державного комітету статистики України // www.ukrstat.gov.ua

References

1. Analitychni materialy Ministerstva finansiv Ukrainy. Available at: www.minfin.gov.ua.

2. Analitychni materialy ministerstva regional'nogo rozvytku, budivnyctva ta zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva. Available at: <http://minregion.gov.ua/>

3. Danylyshyn, B. (2008). Svitova finansova kryza — test dlja Ukrainy, Dzerkalo tyzhnja, 38 (717).

4. Katkova, M.A. (2012). Ekonomycheskaja bezopasnost' regyona kak yndikator ynstytucyonal'nogo ravnovesyja, Vlast', 2, 93-96.

5. Koncepcija derzhavnoi' regional'noi' polityky: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25.05.2001 №341/2001 Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/341/2001>.

6. Moody's prognozujе padinnja VVP Ukrainy na 8%. Available at: <http://www.epravda.com.ua/news/2014/12/11/512258/>.

7. (2014) Social'no-ekonomichnyj potencial stalogo rozvytku Ukrainy ta i'i' regioniv: nacional'na dopovid', DU IEPSR NAN Ukrainy, Kyiv, 776.

8. Statystychni materialy Derzhavnogo komitetu statystyky Ukrainy. Available at: www.ukrstat.gov.ua.

